

บทบาทของปัญญาชนไทยรุ่น พ.ศ. ๒๕๖๕

และหลังจากนั้น

วิทยากร เชียงกูล

คำนำ

บทความนี้เป็นบทความในเชิงแสดงทัศนะของผู้เขียน ต่อเรื่องบทบาทและความคิดของปัญญาชนไทยนับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๖๕ ถึงปัจจุบัน โดยจะพิจารณาในแง่ภาพรวมของบทบาททางความคิดและการกระทำของปัญญาชนชั้นนำที่มีผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของสังคมไทยในช่วง ๖๐ ปีดังกล่าว บทความนี้มุ่งจะเสนอให้เห็นเพียงภาพรวมอย่างคร่าวๆ ของการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ในช่วงนี้ ในส่วนที่ปัญญาชนเข้าไปเกี่ยวข้องและมุ่งแสดงทัศนะหรือข้อคิดเห็นของผู้เขียนในประเด็นสำคัญๆ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการอภิปรายและศึกษาค้นคว้าต่อมากกว่าที่จะมุ่งให้เป็นบทความที่มีเนื้อหารายละเอียดหรือมีหลักฐานอ้างอิงอย่างครบถ้วนสมบูรณ์

ผู้เขียนใช้คำว่า “ปัญญาชน” ในความหมายกว้าง แบบที่นักสังคมวิทยาการเมืองสมัยใหม่ใช้กันคือหมายถึง คนที่มีการศึกษาสูงและมีตำแหน่งหน้าที่ใช้ในการทำงานประเภทใช้แรงงานสมองในสังคมหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือคนที่ทำหน้าที่จัดการในปริบทผลต่างๆของสังคม อันประกอบไปด้วยการผลิตผลทางเศรษฐกิจ การเมือง การบริหาร และวัฒนธรรม ซึ่งไม่ได้มีเพียงแต่นักเขียน นักคิด นักวิชาการ ศิลปิน ที่มีคุณสมบัติในการคิดหรือใช้สติปัญญาที่มีลักษณะเฉพาะแบบใดแบบหนึ่งเท่านั้น หากยังรวมถึงนักบริหารจัดการด้านต่างๆ เช่น ข้าราชการระดับหัวหน้างาน นักการเมือง วิศวกร

ผู้จัดการและผู้เชี่ยวชาญทางเทคนิคแขนงต่างๆ ด้วย

สมมติฐาน/ข้อคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๕๖๕

๑. การยึดอำนาจเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองในวันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๕ ไม่ใช่เป็นเพียงการยึดอำนาจโดยข้าราชการทหารและพลเรือนกลุ่มน้อย ซึ่งได้รับอิทธิพลจากการศึกษาแบบตะวันตกเพียงประมาณไม่ถึงร้อย โดยที่คนออกวงนี้ไม่รู้เรื่องหรือไม่เห็นด้วย อย่างที่นักประวัติศาสตร์หรือนักเขียนสารคดีหลายคนตีความ หากเป็นการยึดอำนาจของกลุ่มชนที่เราอาจจะเรียกได้ว่าเป็นปัญญาชนชั้นนำ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากปัญญาชนในสมัยนั้นเช่น ครู นิสิตนักศึกษา นักเขียน นักหนังสือพิมพ์ ทนายความ ฯลฯ ในวงกว้างพอสมควร

สังคมไทยในปี ๒๕๖๕ ปัญญาชนส่วนใหญ่อยู่ในระบบข้าราชการทั้งทหารและพลเรือน ซึ่งรวมทั้งครู อาจารย์ ปัญญาชนส่วนที่อยู่นอกระบบราชการ ที่ประกอบอาชีพอิสระเป็นนักเขียน นักหนังสือพิมพ์ ทนายความมีอยู่เป็นจำนวนน้อย สมาชิกคณะราษฎร ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองส่วนใหญ่มาจากทหาร และข้าราชการซึ่งอยู่ในฐานะที่จะคบคิดกันวางแผนยึดอำนาจได้มากกว่าปัญญาชนที่อยู่นอกระบบข้าราชการ คนเหล่านี้แม้จะเป็นข้าราชการแต่ก็มีลักษณะเป็นปัญญาชน หรือลักษณะวิพากษ์วิจารณ์สูง รวมทั้งได้รับการสนับสนุนทางความคิดจากปัญญาชน

นอกระบบราชการอย่างมากด้วย

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ เป็นส่วนหนึ่งของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์สมัยใหม่ซึ่งเริ่มต้นมาหลายปีก่อนหน้านั้น กระแสความคิดในเชิงสนับสนุนการปกครองแบบประชาธิปไตยเริ่มเกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยกลุ่มเจ้านายและข้าราชการกราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ร.ศ.๑๐๓ กลุ่มปัญญาชนนักคิดนักเขียนอย่างเทียนวรรณ ก.ศ.ร. กุหลาบ กลุ่มคณะนายทหารที่พยายามยึดอำนาจ ร.ศ.130 มาจนถึงกลุ่มปัญญาชนนักเขียน นักหนังสือพิมพ์ในสมัยทศวรรษก่อนปี ๒๔๗๕ ซึ่งได้เขียนแสดงความคิดเห็นสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยอยู่ในหน้าหนังสือพิมพ์ปรากฏเป็นระยะๆ อยู่ตลอดมา

นายปรีดี พนมยงค์ สมาชิกคนสำคัญของคณะราษฎรก็ยอมรับว่า เมื่อเขากลับมาจากฝรั่งเศสในปี ๒๔๗๐ ชนรุ่นหนุ่มสมัยนั้นที่ไม่เคยออกไปเห็นระบบประชาธิปไตยในต่างประเทศต่างก็มีความตื่นตัวต้องการเปลี่ยนแปลงระบบ

สมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นระบบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ เพราะอิทธิพลที่เขาได้รับจากสื่อมวลชนที่มีลักษณะก้าวหน้าในสมัยนั้น

๒. ความคิดในการเปลี่ยนแปลงและสนับสนุนการปกครองในระบอบประชาธิปไตย หรือคำที่ใช้กันในสมัยแรกว่า “ราชาธิปไตยอำนาจจำกัด” ทั้งของผู้ก่อการและปัญญาชนนอกวงผู้ก่อการ (ซึ่งส่วนใหญ่ไม่เข้าชั้นเรียนนอก) ไม่ใช้การลอกเลียนหรือหยิบยืมความคิดประชาธิปไตยแบบรัฐสภามาจากตะวันตกทั้งดุ้น อย่างที่นักเขียนประวัติศาสตร์บางสำนัก มักใช้เป็นข้ออ้างในการวิจารย์โจมตีการยึดอำนาจการเปลี่ยนแปลงการปกครอง หากเป็นความคิดที่เกิดมาจากสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจการเมืองของสังคมไทย ซึ่งมีสาเหตุส่วนใหญ่มาจากความล้มเหลวของระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในขณะนั้นด้วย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการใช้สิทธิ ถ้อยศถือศักดิ์ การเล่นพรรคเล่นพวก การบริหารที่ไม่มีประสิทธิภาพ การไม่สามารถจัดการแก้ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ ฯลฯ

จริงอยู่ที่ตะวันตกก็มีอิทธิพลในเรื่องนี้อยู่
มาก อิทธิพลที่สำคัญคือผลของการขยายตัว
ของเศรษฐกิจทุนนิยมโลกซึ่งบีบบังคับให้ประเทศ
สยามต้องติดต่อคบค้ากับตะวันตก ต้องปฏิรูป
บริหารราชการ กฎหมาย การศึกษา ฯลฯ ให้
ทันสมัย ซึ่งมีผลโดยปริยายให้ประชาชนรับรู้
เกี่ยวกับเศรษฐกิจการเมือง การปกครองของ
ประเทศตะวันตกด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการ
เปลี่ยนแปลงการปกครอง ไม่ใช่เรื่องของการ
ลอกเลียนหรือหยิบยืมความคิดตะวันตกแบบ
ซิงสุกก่อนหำม หากเป็นผลของการพัฒนาหรือ
การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย ภายใต้บริบทของ
การเปลี่ยนแปลงของสังคม(ทุนนิยม) โลก

๓. ถึงแม้ว่าผู้ก่อการ และผู้สนับสนุนการ
เปลี่ยนแปลง ๒๔๗๕ บางคนหรือส่วนใหญ่ก็ตาม
คงมีเป้าหมายในการลดทอนอำนาจพวกเจ้า เพื่อ
ที่กลุ่มพวกตนจะได้มีโอกาสก้าวขึ้นไปมีอำนาจ
และความรับผิดชอบในการบริหารบ้านเมืองได้
มากขึ้น ผสมอยู่กับแนวคิดประชาธิปไตยแบบ
อุดมคติด้วย แต่กล่าวถึงกระแสความคิดใหญ่
แล้วน่าจะเป็นกระแสความคิดแบบชาตินิยม ต้อง
การจัดระบบการเมือง และการบริหารราชการให้
ทันสมัย พัฒนาประเทศให้เจริญ เพื่อที่ประเทศ
สยามจะได้ไม่ต้องตกเป็นเมืองขึ้นหรือต้องอยู่ใน
สภาพเสียเปรียบชาติที่เจริญแล้วเป็นสำคัญ

ในการโค่นล้มระบอบเก่าลง ก็จำเป็นต้อง
อ้างความตึงามของระบอบใหม่ คือประชาธิปไตย
เป็นหลัก แต่จริงๆ แล้วปัญญาชนที่ก่อการและ
สนับสนุนการเปลี่ยนการปกครอง อาจจะมีมองว่า
ประชาธิปไตยแบบรัฐสภาเป็นอาวุธในการ
ลดทอนอำนาจของฝ่ายเก่า ที่เขาเห็นว่าเป็น
อุปสรรคต่อการพัฒนาชาติบ้านเมือง และเป็น
เครื่องมือที่จะนำไปสู่การสร้างชาติให้ทัดเทียม
อารยประเทศ มากกว่าที่จะมองว่าประชาธิปไตย
เป็นเป้าหมายหรือจุดหมายให้ตัวเอง

ดังนั้นถ้าหากพวกเราซึ่งเป็นคนรุ่นหลัง
พิจารณาในแง่นี้ด้วย แทนที่จะพิจารณาแต่ว่าคณะ
ราษฎรหรือคนรุ่นผู้ก่อการ ๒๔๗๕ มีอุดมคติจริง
หรือไม่จริง และสร้างประชาธิปไตยได้จริงหรือไม่จริง
หากดูว่าพวกเขาพยายามสร้างชาติให้ทันสมัยใน
ทัศนะของพวกเขาในเวลานั้นนั้นมากน้อยแค่ไหน เรา
จะพบว่า คนรุ่นผู้ก่อการ ๒๔๗๕ ได้พยายามและ
ทำได้มากพอสมควรในเรื่องการปรับปรุงการบริหาร
ประเทศ ในเรื่องการแก้ไขปรับปรุงตัวบทกฎหมาย
สนธิสัญญา ในเรื่องการจัดระเบียบงบประมาณ
การคลัง เรื่องการบริหารราชการ การศึกษา
ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ จนทำให้ประเทศมี
เอกราชทางการศาล ลดการเสียเปรียบต่างชาติ
ลง และเปลี่ยนการปกครองแบบอำนาจอิสระสูงสุดอยู่
ในมือคน ๆ เดียว มาเป็นการบริหารราชการที่มี
ระเบียบแบบแผน และถูกกำหนดโดยรัฐบาลและ
ข้าราชการมากขึ้น กระจายการผูกขาดอำนาจ
และผลประโยชน์ที่เคยอยู่ในมือคนส่วนน้อย ไปสู่
ประชาชนจำนวนมากขึ้น เช่นมีการทำงานงบประมาณ
แผ่นดิน ที่แยกเป็นส่วนของการบริหารแผ่นดิน
จริง ๆ เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ไทย

แม้ผลงานของคนรุ่นผู้ก่อการ ๒๔๗๕ จะมี
ข้อบกพร่องหรือผลเสียหลายอย่างตามมาทีหลัง
นั้นก็ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งแต่กล่าวโดยเปรียบเทียบแล้ว
รัฐบาลหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองสามารถ
พัฒนาประเทศให้ทันสมัยได้รวดเร็วกว่ารัฐบาลใน
ระบอบเก่าหลายเท่า ที่เห็นได้ชัดก็อย่างเช่น การ
ขยายการศึกษาชั้นประถม มัธยม และการตั้ง
มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองซึ่ง
สามารถให้การศึกษาแก่คนจำนวนมากอย่างที่ไม่
เคยเกิดขึ้นในระบอบเก่า (ในช่วงปี ๒๔๗๗-๗๘ ยังมี
นิสิตทั้งมหาวิทยาลัยเพียงราว ๕๐๐ คน ขณะที่
ธรรมศาสตร์เปิดปีแรกรับนักศึกษา ๗,๐๐๐ คน)

๔. ผู้เขียนไม่เห็นด้วยกับนักเขียนประวัติ
ศาสตร์บางสำนัก ที่วิจารณ์ผู้ก่อการ ๒๔๗๕ ใน

แง่ที่ว่า“พวกเขาไปปรับความคิดตะวันตกมาอย่าง
สนุกๆ ดิบๆ หรือรื้อบิดอำนาจการเปลี่ยนแปลง
แบบชิงสุกชิงห่าม โดยที่ประชาชนไม่พร้อม ทั้งที่
ฝ่ายสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็เตรียมที่จะให้มีการ
เปลี่ยนแปลงไปสู่ระบอบประชาธิปไตยอย่างค่อย
เป็นค่อยไปอยู่แล้ว ทำให้การพัฒนาประชาธิปไตย
ของไทยต้องลุ่มๆ ดอนๆ มาถึงทุกวันนี้” ผู้เขียน
เห็นว่า จริงๆ แล้วฝ่ายสมบูรณาญาสิทธิราชย์
เพียงแต่เตรียมที่จะให้รัฐธรรมนูญที่มีลักษณะจำกัด
อยู่ภายใต้อำนาจของกษัตริย์สมบูรณาญาสิทธิราชย์
เท่านั้น และก็ไม่มีโครงการระยะยาวที่จะสร้าง
ระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาหรือพัฒนา
เศรษฐกิจสังคมเพื่อประโยชน์ของประชาชนส่วน
ใหญ่อย่างแท้จริงแต่อย่างใด แต่กลับมีแนวคิดใน
ทางขัดขวางโครงการพัฒนาในลักษณะดังกล่าว
ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ แล้ว
ด้วยซ้ำ ดังจะเห็นได้จากพระบรมราชวินิจฉัยของ
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ต่อเค้าโครงเศรษฐกิจ
ที่เสนอโดยนายปรีดี พนมยงค์ เป็นต้น

ถ้าจะวิจารณ์ข้อจำกัดของปัญญาชนกลุ่ม
ผู้ก่อการ ๒๔๗๕ ก็น่าที่จะวิจารณ์ในแง่ที่ว่า โดย
ลึกๆ แล้วพวกเขาก็ยังคิดแบบคนชั้นนำในระบบ
ขุนนางแบบไทยๆ มากกว่า นั่นก็คือพวกเขามี
แนวคิดโน้มเอียงว่าการเปลี่ยนแปลงสามารถ
ทำได้จากเบื้องบนอย่างค่อยเป็นค่อยไป อย่าง
ประนีประนอมกับอำนาจและสถาบันดั้งเดิมโดย
ใช้ความชอบธรรมทางด้านกฎหมายและประเพณี
เป็นหลัก

ความผิดพลาดของผู้ก่อการ ๒๔๗๕ คือ
การที่พวกเขากลับไปประนีประนอมกับเจ้าและ
ขุนนางในระบบเก่า พวกเขาไม่ใ้หนักเปลี่ยนแปลง
อย่างถึงรากถึงโคน แม้จะคิดว่าการกระทำของตน
เป็นอภิวัตน์ (หรือปฏิวัติซึ่งเป็นคำนิยมใช้มาก
กว่าในปัจจุบัน) แต่พวกเขาไม่ได้เปลี่ยนแปลง
โครงสร้างเศรษฐกิจ ไม่ได้รื้อแม่แต่ระบบราชการ
เพื่อปูพื้นฐานการปกครองท้องถิ่นโดยตนเองของ
ราษฎร แต่กลับสร้างให้ระบบราชการใหญ่โตขึ้น
ตามลำดับ

ผู้ก่อการปึกที่ก้าวหน้าอาจจะเห็นใจหรือหวังดีต่อประชาชนชั้นล่าง แต่โดยลึกๆ แล้วเขาก็ยังเป็นชนชั้นนำที่มองเห็นว่า ทุกอย่างสามารถเปลี่ยนแปลงจากเบื้องบนได้ พวกเขาไม่ได้นับถือประชาชนชั้นล่างและเปิดให้ประชาชนชั้นล่างมีส่วนร่วมในการบริหารประเทศอย่างแท้จริง ไม่ได้พยายามอย่างมากพอที่จะขยายฐานมวลชนผู้สนับสนุนประชาธิปไตยด้วยการปฏิวัติทางการศึกษาและรูปการจิตสำนึก ตลอดจนจนการกระจายอำนาจการปกครองและการจัดตั้งองค์กรประชาชนอย่างจริงจัง

แม้แต่เค้าโครงการเศรษฐกิจที่เสนอโดยนายปรีดี พนมยงค์ ปัญญาชนที่คิดได้ลึกและก้าวหน้าที่สุดในกลุ่มผู้ก่อการ ซึ่งเป็นการเสนอโครงการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแบบสังคมนิยมและแบบรัฐสวัสดิการ ที่เน้นความเสมอภาคมากยิ่งขึ้นจากเบื้องบนค่อนข้างสูง เค้าโครงการเศรษฐกิจนี้ถ้านำมาใช้ก็คงล้มเหลว และคงจะถูกยกเลิกหรือเปลี่ยนแปลงแก้ไขใหม่อย่างมาก

เค้าโครงการเศรษฐกิจถูกล้มตั้งแต่ยังไม่เริ่มทดลองใช้ เพราะชนชั้นสูงรับไม่ได้ เนื่องจากเห็นว่าเป็นโครงการแบบคอมมิวนิสต์ แนวความคิดนโยบายในทางเศรษฐกิจของรัฐบาลคณะราษฎรในเวลาต่อมา คือความคิดในเชิงชาตินิยม และทุนนิยมโดยรัฐ ที่ให้ประโยชน์แก่นักการเมือง และเจ้าหน้าที่รัฐมากกว่าที่จะให้ประโยชน์กับประชาชนส่วนใหญ่ แม้นักประวัติศาสตร์เศรษฐกิจมักจะอ้างกันว่า การพัฒนาทุนนิยมโดยรัฐที่ค่อนข้างล้มเหลวและไม่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนส่วนใหญ่ นั้น เป็นผลงานของจอมพลป. ในฐานะนายกรัฐมนตรี แต่นายปรีดี พนมยงค์ก็เป็นรัฐมนตรีร่วมคณะรัฐบาลมาเกือบโดยตลอด ตั้งแต่ ๒๔๗๕ ถึง ๒๔๙๐ และไม่ปรากฏว่าเขาแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างไปในเรื่องนี้อย่างชัดเจนนัก

แม้แต่การขยายการศึกษา ซึ่งรัฐบาลคณะราษฎรทำได้มากกว่ารัฐบาลเก่า ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพรวมทั้งการตั้งมหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์และการเมือง เป็นผลให้คนทั่วไปมีโอกาสได้รับการศึกษามากขึ้นจริงแต่ปรัชญาการศึกษา เนื้อหาหลักสูตรของกระทรวงธรรมการหรือศึกษาธิการ ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก ระบบความคิดและการจัดองค์กรแบบข้าราชการมีอิทธิพลอยู่สูงมาก ดังนั้นการพัฒนาทางการศึกษาในรอบ ๖๐ ปี ตั้งแต่ ๒๔๗๕ จึงยังคงเป็นการสร้างคนมีการศึกษา มีความรู้ความชำนาญ ให้ไปทำงานในระบบราชการและการพัฒนาแบบทุนนิยม มากกว่าเพื่อการสร้างความคิดจิตสำนึกใหม่ที่เน้นเรื่องความเสมอภาค สิทธิเสรีภาพ ความรับผิดชอบ เพื่อสร้างระบอบประชาธิปไตยแบบที่ประชาชนมีส่วนร่วม มีความพยายามอยู่บ้างช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ๆ แต่ดูเหมือนจะไม่มีพลังมากพอและไม่มียุคคนที่จะทำอย่างต่อเนื่อง

บทบาทและความคิดของปัญญาชนกลุ่มต่างๆ ตั้งแต่ปี ๒๔๗๕ ถึงปัจจุบัน

๑. กลุ่มนายปรีดี พนมยงค์และผู้สนับสนุนปัญญาชนกลุ่มนายปรีดี พนมยงค์ และผู้สนับสนุน เป็นกลุ่มที่มีแนวคิดเสรีประชาธิปไตยก้าวหน้าที่สุดในคณะราษฎร พวกเขาสามารถร่วมมือกับปัญญาชนชั้นนำคนอื่นๆ ในการบริหารประเทศได้ระดับหนึ่งโดยเน้นงานด้านแก้ไขสนธิสัญญา ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การปรับปรุงตัวบทกฎหมาย การจัดระเบียบการคลัง และต่อมาในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ก็ได้จัดตั้งขบวนการใต้ดินเสรีไทยต่อต้านญี่ปุ่น ซึ่งเป็นผลให้เมื่อสงครามสงบลง โดยที่ญี่ปุ่นแพ้รัฐบาลใหม่ของไทยสามารถเจรจาให้ไทยเสียเปรียบประเทศอำนาจตะวันตกลดลงคือถึงจะต้องส่งข้าวให้

สัมพันธ์มิตรในราคาที่น่าพอใจ แต่ก็ไม่ถึง
ขั้นถูกปรับว่าเป็นประเทศผู้แพ้สงคราม

อย่างไรก็ตามปัญญาชนกลุ่มนี้ก็ประสบ
ความล้มเหลว ไม่สามารถช่วงชิงการนำทางการ
เมืองจากกลุ่มจอมพล.พิบูลสงคราม และฝ่าย
อำนาจนิยม ทหารนิยม ได้อย่างมั่นคง คือในช่วง
ก่อนสงคราม ก็ได้แต่ทำงานร่วมกับกลุ่มจอมพล
ป.ในเชิงประนีประนอม ช่วงหลังสงคราม กลุ่มนาย
ปรีดี ช่วงชิงการนำทางการเมืองจากกลุ่มจอมพล
ป.อยู่ได้ไม่กี่ปี ก็ถูกกลุ่มทหารฝ่ายอำนาจนิยมโค่น
ล้มในปี ๒๔๙๐ เหตุที่เป็นเช่นนี้ คงไม่ใช่เป็นเพราะ
ว่ากลุ่มนายปรีดีมีความคิดล้าหน้าจนคนอื่นตามไม่
ทันแค่นั้น หากมีข้อจำกัดทางประวัติศาสตร์หลาย
อย่าง รวมทั้งปัจจัยทางด้านอัตวิสัยของกลุ่มนาย
ปรีดี และปัญญาชนเสรีประชาธิปไตยก้าวหน้า
เองด้วย

ข้อจำกัดที่สำคัญคือ การที่การเปลี่ยนแปลง
การปกครอง ๒๔๗๕ ไม่สามารถลดอำนาจทาง
เศรษฐกิจการเมือง และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง อำนาจ
ทางอุดมการณ์ของกลุ่มเจ้าขุนมูลนายลงได้อย่าง
จริงจัง และไม่ได้คิดหรือไม่สามารถเปลี่ยนแปลง
องค์กรของทหาร ซึ่งมีพื้นฐานความคิดจารีตนิยม
และอำนาจนิยมให้เป็นองค์กรที่มีความคิดหรือ
สนับสนุนระบอบเสรีประชาธิปไตยได้ ภายหลัง
สงครามโลกครั้งที่สอง กลุ่มเจ้าขุนมูลนายจึง
สามารถฟื้นอำนาจมาต่อต้านและร่วมมือกับทหาร
โค่นล้มกลุ่มนายปรีดีในรัฐประหารปี ๒๔๙๐
ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงของการปกครอง
เพียง ๑๕ ปี

กลุ่มนายปรีดีเอง นอกจากจะยังคงมี
ทัศนคติแบบข้าราชการไทยที่นิยมการใกล้ชิด
ประนีประนอมและเชื่อมั่นในความชอบธรรม
ของกฎหมาย ประเพณี แล้วก็ยังมีข้อจำกัดด้าน
ความสามารถในการจัดตั้งองค์กรและการบริหาร
ประเทศด้วย ดังจะเห็นได้ว่าหลังสงครามโลก

ครั้งที่สอง เมื่อสถานการณ์เปิดโอกาสให้กลุ่ม
จอมพล.หมุดอำนาจ (เพราะไปร่วมมือญี่ปุ่น
ซึ่งแพ้สงคราม) และกลุ่มนายปรีดีขึ้นมาบริหาร
ประเทศนั้น รัฐบาลกลุ่มนายปรีดีก็ไม่สามารถ
แก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาการคอร์รัปชันของ
นักการเมืองและข้าราชการ ตลอดจนปัญหาความ
สัมพันธ์ระหว่างการเมืองกับทหารได้ตื้นัก ทำให้
คะแนนนิยมจากประชาชนไม่เข้มแข็งเท่าที่ควร

เมื่อเกิดกรณีสวรรคตของรัชกาลที่ ๘ ขึ้น
ซึ่งไม่ใช่ความผิดของรัฐบาลแต่อย่างใด เพียงแต่ว่า
รัฐบาลดำเนินการผิดพลาดที่ไม่สามารถจัดการ
ปัญหาเรื่องนี้ได้อย่างกระจ่างชัด ตรงไปตรงมา
เปิดโอกาสให้กลุ่มนิยมระบอบเก่า และกลุ่มทหาร
อำนาจนิยมได้ใช้สถานการณ์ช่วงนี้เป็นจุดอ่อน
ในการโจมตีและโค่นล้มกลุ่มนายปรีดีได้ในที่สุดแม้
กรณีสวรรคตของรัชกาลที่ ๘ จะเป็นเรื่องที่ละเอียด
อ่อนมากที่ยังพูดไม่ได้ในที่สาธารณะจนเป็นการ
ยากสำหรับคนที่ไม่อยู่ในสถานการณ์ดังกล่าว จะ
ไปวิจารณ์ความผิดพลาด ในการจัดการปัญหา
เรื่องนี้ได้ไม่กระจ่างชัดของรัฐบาลกลุ่มนายปรีดีได้
แต่การที่รัฐบาลที่มีเสียงข้างมากในสภา กลุ่มผู้
สนับสนุนนายปรีดี ถูกกลุ่มทหารยึดอำนาจได้ในปี
๒๔๙๐ ไม่ใช่อุบัติเหตุทางประวัติศาสตร์อันเนื่อง
มาจากความไม่สามารถในการจัดการกับปัญหา
กรณีสวรรคตให้กระจ่างชัดเท่านั้น หากยังเกิด
จากข้อจำกัดทางด้านการบริหารประเทศของกลุ่ม
นายปรีดีเองดังที่ได้กล่าวมาแล้วด้วย ทหารจึง
สามารถทำรัฐประหาร ๒๔๙๐ ได้โดยไม่มี
การต่อต้านมากนัก นายปรีดีต้องลี้ภัยอย่างกระชั้นชิด

แม้กลุ่มนายปรีดีซึ่งได้รับการสนับสนุน
จากทหารเรือและกลุ่มเสรีไทยบางส่วน พยายาม
ใช้กำลังยึดอำนาจคืนจากคณะรัฐประหาร ๒๔๙๐
ก็ถูกรัฐบาลใหม่ ซึ่งมีกองกำลังทหารบกที่ใหญ่
โตกว่าปราบอย่างชนิดที่ฝ่ายรัฐบาลเก่าของนาย
ปรีดีไม่มีโอกาสชนะแม้แต่บ่อย นายปรีดีและผู้

สนับสนุนใกล้ชิดบางคนได้ลี้ภัยอยู่ในต่างประเทศ แต่ผู้สนับสนุนหรือเคยทำงานร่วมกับเขาถูกปราบปรามทางการเมืองอย่างหนัก หลายคนถูกลอบฆ่าในเวลาต่อมาอย่างทารุณ และทำให้กลุ่มผู้สนับสนุนนายปรีดีต้องหมดบทบาททางการเมืองไปนับตั้งแต่บัดนั้นมา บางส่วนหรือบางคนยังมีบทบาททางการเมืองอยู่โดยเข้าร่วมกับปัญญาชนเสรีนิยมก้าวหน้าและฝ่ายซ้าย

๒. กลุ่มปัญญาชนเสรีนิยมก้าวหน้าและฝ่ายซ้าย

กลุ่มปัญญาชนก้าวหน้ากลุ่มอื่นที่ไม่ใช่กลุ่มนายปรีดีโดยตรง ประกอบด้วย พวกนักเขียนหนังสือพิมพ์เสรีนิยมก้าวหน้า นักเคลื่อนไหวทางการเมืองและนักการเมืองที่มีแนวความคิดทางสังคมนิยม คนกลุ่มนี้บางส่วนได้รับอิทธิพลทางความคิดจากการปฏิวัติในจีนและเวียดนาม บางส่วนได้มาจากการศึกษาหรืออ่านหนังสือ

การเมืองแนวมาร์กซิสต์จากยุโรปและออสเตรเลีย (หม่อมเจ้าสกลวรรณ, สุภา ศิริมานนท์, กุหลาบ สายประดิษฐ์ ฯลฯ) พวกเขาได้มีบทบาทในการเผยแพร่ความคิดแบบสังคมนิยมค่อนข้างคึกคักนับตั้งแต่ช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง (ซึ่งพวกเขาได้เข้าร่วมในขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นด้วย) จนถึงหลังสงคราม เมื่อบรรยากาศทางการเมืองในประเทศมีเสรีภาพมากขึ้น และบรรยากาศทางการเมืองของโลกก็มีส่วนเปิดกว้างต่อแนวคิดแบบรัฐสวัสดิการและสังคมนิยม

ช่วงที่กลุ่มนายปรีดียังไม่ถูกโค่นล้ม ปัญญาชนกลุ่มก้าวหน้าคงทำแนวร่วมทางความคิดและการทำงานกับกลุ่มนายปรีดีในระดับหนึ่ง แต่หลังจากที่กลุ่มนายปรีดีถูกโค่นล้มไปแล้ว พวกเขาก็ยังคงพยายามศึกษาเผยแพร่และเคลื่อนไหวแนวคิดและนโยบายที่มีลักษณะก้าวหน้าเป็นประชาธิปไตยและเป็นธรรมอยู่ตลอดมาในสมัย

รัฐบาลจอมพลป. (๒๔๙๐-๒๕๐๐) แม้ว่าจะทำได้ค่อนข้างจำกัด และมักจะถูกเซ็นเซอร์ ถูกปราบปรามอยู่เป็นระยะๆ เช่นการจับกุมปัญญาชนฝ่ายค้านครั้งใหญ่ในปี ๒๔๙๕ (“ขบถสันติภาพ”) ทำให้แนวความคิดแบบสังคมนิยมประชาธิปไตยมีโอกาสเกิดและเติบโตได้เฉพาะในบางช่วง เช่นช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองใหม่ๆ ช่วงปลายสมัยจอมพลป. ปี ๒๔๙๘-๒๕๐๐ ซึ่งเป็นช่วงที่จอมพลป. อำนาจลดลง พลตำรวจเอกเผ่ากับพลเอกสฤษดิ์กำลังแย่งชิงอำนาจกัน แต่ฝ่ายซ้ายก็เผยแพร่แนวคิดสังคมนิยมได้เพียงจำกัดในหมู่ปัญญาชนและคนงานในเมืองบางส่วน ไม่สามารถพัฒนาเป็นแนวคิดที่มีพื้นฐานที่มั่นคงในหมู่ประชาชนทั่วไปได้

พวกปัญญาชนก้าวหน้าอยู่นอกวงราชการและศูนย์อำนาจทางการเมือง อย่างกุหลาบ สายประดิษฐ์ สุภา ศิริมานนท์ ค่อนข้างมีความคิดแบบเสรีประชาธิปไตยที่ก้าวหน้า นับถือประชาชนชั้นล่าง ไม่ติดยึดอยู่กับความเป็นปัญญาชนชั้นนำ หรือระบบข้าราชการมากนัก แต่พวกเขาก็เผยแพร่ความคิดได้จำกัด คือนอกจากจะถูกเซ็นเซอร์จากฝ่ายหัวเก่า ที่มีอำนาจ มีอิทธิพลมากแล้ว ก็ยังจำกัดในแง่ความเป็นปัญญาชนชั้นกลางที่ไม่สามารถสื่อกับคนในวงกว้างได้มากนัก นอกจากนี้ผู้มีการศึกษาที่มีความสนใจหรือมีความตื่นตัวทางการเมืองและสังคมบางกลุ่มในบางยุคสมัยที่ปัญญาชนฝ่ายค้านพอมีเสรีภาพในการเผยแพร่ความคิดของตน

ปัญญาชนเสรีนิยมก้าวหน้าและปัญญาชนฝ่ายซ้ายถูกกวาดล้างอย่างขนานใหญ่ หลังจากที่ยอมพลสฤษดิ์ทำการรัฐประหารครั้งที่สองในปี ๒๕๐๑ ทำให้ส่วนใหญ่ของพวกเขามอบบทบาทไปมีส่วนหนึ่งที่เข้าไปทำงานกับพรรคคอมมิวนิสต์ใต้ดิน ซึ่งเมื่อถูกปราบในเมือง ก็ไปตั้งต้นขยายงานในชนบทอย่างลับๆ แต่กล่าวโดยทั่วไปแล้วก็

อาจจะเรียกได้ว่า ปัญญาชนเสรีนิยมก้าวหน้าค่อนข้างไปทางซ้ายหมดบทบาทไปตั้งแต่ช่วงปี ๒๕๐๑-๒๕๑๖ และไม่ได้มีอิทธิพลต่อบทบาทและความคิดของปัญญาชนรุ่นทศวรรษ ๒๕๑๐ ซึ่งเติบโตมาในสมัยจอมพลสฤษดิ์และถนอมมากนัก เพราะการปราบปรามและการเซ็นเซอร์ของรัฐบาล ทำให้ปัญญาชนรุ่นที่เติบโตมามีบทบาทในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์จอมพลถนอมถูกตัดขาดจากผลงานทางปัญญาของปัญญาชนก้าวหน้ารุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ถึงสมัยจอมพลสฤษดิ์ขึ้นมาอำนาจเกือบโดยสิ้นเชิง

จนกระทั่งภายหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ซึ่งเป็นปัญญาชนเสรีนิยมหนุ่มสาวในสมัยนั้น เป็นผู้มีบทบาทในการเรียกร้องประชาธิปไตยแบบรัฐสภา จนเป็นผลให้มีเสรีภาพในการเผยแพร่ความคิดได้อย่างอิสระในช่วงปี ๒๕๑๖-๒๕๑๙ งานเขียนของปัญญาชนเสรีนิยมก้าวหน้าและฝ่ายซ้ายรุ่นก่อนจอมพลสฤษดิ์เรื่องอำนาจจึงได้รับการรื้อฟื้นกลับมาพิมพ์เผยแพร่ใหม่อีกครั้งหนึ่ง

ปัญญาชนส่วนที่เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์(พคท.) ส่วนใหญ่มีความรู้เรื่องมาร์กซิสม์เหมาอิดส์เพียงระดับพื้นๆ แต่พวกเขามีอุดมการณ์และความตั้งใจในการทำงานอุทิศตนสูง ก่อนหน้าปี ๒๕๐๑ พวกเขาสามารถจัดตั้งองค์กรและเผยแพร่ความคิดไปในหมู่คนบางกลุ่ม เช่น ชาวนา กรรมกร นักศึกษาปัญญาชน ได้ในระดับหนึ่ง หลังจากจอมพลสฤษดิ์ยึดอำนาจเป็นรัฐบาลเผด็จการ และกวาดล้างปัญญาชนฝ่ายค้านอย่างหนักในปี ๒๕๐๑ พวกเขาก็หลบไปทำงานในชนบทกันอย่างจริงจัง พวกเขาสามารถขยายงานจัดตั้งและการโฆษณาในชนบทได้ในช่วงปี ๒๕๐๐-๒๕๑๖ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะรัฐบาลสมัยจอมพลสฤษดิ์-จอมพลถนอมทอดทิ้งชาวชนบท และข้าราชการ โดยเฉพาะทหาร ตำรวจ ก็ข่มเหงประชาชน หรือใช้วิธีปราบปรามการคัดค้านต่อรัฐบาลอย่างเหวี่ยง

แห ทำให้ประชาชนในชนบทบางพื้นที่เคียดแค้น ไม่พอใจรัฐบาลสูง จึงเข้าร่วมมีความเห็นใจพวก พคท.

ปัญญาชนฝ่ายซ้ายที่สังกัดพรรคคอม- มิวนิสต์สามารถขยายงานจัดตั้งและโฆษณา ใน หมู่นักศึกษาปัญญาชนได้มากก็หลังจากเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ไปแล้ว ทั้งนี้เป็นเพราะนัก ศึกษาปัญญาชนที่ตื่นตัวทางการเมืองและมีความ คิดในเชิงอุดมคติสูง ภายหลังการเปลี่ยนแปลงทาง การเมืองกรณี ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ต่างผิดหวังกับ ระบบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา ซึ่งถูกควบคุม โดยนายทุน นักธุรกิจ และข้าราชการหัวเก่า และที่ สำคัญที่สุดคือ การที่ฝ่ายชนชั้นสูงใช้กำลังปราบปรามนักศึกษาประชาชนอย่างรุนแรงเกินเหตุใน เหตุการณ์วันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ทำให้นักศึกษา ปัญญาชนที่เคียดแค้น และมองไม่เห็นทางต่อสู้ ด้วยวิธีอื่น พวกเขากันเข้าป่าไปรวมมือกับพรรค คอมมิวนิสต์ที่ประกาศต่อสู้กับรัฐบาลด้วยอาวุธเป็น จำนวนหลายพันคน ทั้งๆ ที่ก่อนหน้านี้หลายคน ยังไม่ได้รู้จักหรือไม่ได้ศรัทธาพรรคคอมมิวนิสต์ แต่อย่างใด

แต่ด้วยข้อจำกัดทางประวัติศาสตร์ของการ ที่พรรคคอมมิวนิสต์ไทยเติบโต ผูกพัน และต้อง พึ่งพาพรรคคอมมิวนิสต์จีนมาตลอด ทำให้คน ระดับผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์ไทย ซึ่งเป็นปัญญาชน รุ่นเก่า มีลักษณะติดยึดกับความเป็นปัญญาชน ชั้นสูงในระบบข้าราชการอีกแบบหนึ่ง ทั้งยังมี ลักษณะติดลัทธิคัมภีร์ ตายตัว ไม่ยืดหยุ่น ทำให้ เกิดความขัดแย้งกับนักศึกษาปัญญาชน ซึ่งเป็น คนรุ่นใหม่ที่มีประสบการณ์ ความรับรู้แตกต่างจาก ปัญญาชนรุ่นเก่าที่เป็นผู้นำอย่างรุนแรง

โดยเฉพาะเมื่อสถานการณ์ระหว่างประเทศ เปลี่ยน เกิดความขัดแย้งขึ้นแตกหัก ระหว่างจีน เวียดนาม กัมพูชา ซึ่งเคยร่วมมือกันสนับสนุน พรรคคอมมิวนิสต์ไทย ความล้มเหลวในการแก้

ปัญหาของประเทศคอมมิวนิสต์เพื่อนบ้าน และ จีนเปลี่ยนท่าทีอยากคบกับรัฐบาลประยุทธ์นิยม รวมทั้งรัฐบาลไทย และรัฐบาลไทย ตั้งแต่สมัย นายกษ.เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ก็ก็เปลี่ยนท่าทีใช้ นโยบายยืดหยุ่น ชักชวนนักศึกษาปัญญาชนออก จากป่าในเขตของคอมมิวนิสต์โดยไม่ถือเป็นความ ผิด เหตุการณ์ทั้งหมดนี้ในที่สุดก็นำไปสู่ความ แดกแยก การกลับออกจากป่าของปัญญาชนและ ผู้เคยสนับสนุนพคท. และความเสื่อมสลายของ พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย รวมทั้งความ หมดศรัทธาในแนวทางการแก้ปัญหาแบบสังคมนิยมโดยทั่วไป ปัญญาชนฝ่ายซ้ายจึงมีบทบาท (ใน ฐานะฝ่ายซ้าย) ลดลงไปตามลำดับ ตั้งแต่ปี ๒๕๒๓- ๒๕๒๔ เพราะไม่สามารถพัฒนาองค์กร แนวคิด และนโยบายแบบสังคมนิยมให้เป็นที่ยอมรับของ ประชาชนส่วนใหญ่ได้ แต่ในฐานะปัญญาชนเสรี นิยมก้าวหน้า พวกเขาหลายคนก็ยังคงมีบทบาท ในการเผยแพร่ประชาธิปไตยอยู่ รวมทั้งมีบทบาท สนับสนุนการเคลื่อนไหวเรียกร้องรัฐธรรมนูญ และ รัฐบาลที่เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ในช่วงเดือน พฤษภาคม ๒๕๓๕ ด้วย

๓. กลุ่มปัญญาชนจารีตนิยม-กษัตริย์นิยม ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองปี ๒๔๗๕ ปัญญาชนไทยส่วนใหญ่ก็คือ ปัญญาชน กลุ่มจารีตนิยม-กษัตริย์นิยม แต่ช่วงหลังการ เปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ จนถึงราว สงครามโลกครั้งที่สอง ปัญญาชนชั้นนำของกลุ่ม นี้อยู่ในสถานะที่ยากลำบาก บางคนถูกจับกุมคุมขัง บางคนต้องออกไปอยู่ต่างประเทศ และหลายคน ต้องอยู่เฉยๆ จนกระทั่งเมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ สองและไทยถูกญี่ปุ่นยึดครอง ปัญญาชนใน กลุ่มนี้บางส่วนได้ร่วมมือกับกลุ่มนายปรีดี ทำ ขบวนการเสรีไทยต่อต้านญี่ปุ่น ทำให้ภายหลัง จากที่จอมพลป.หมดอำนาจ ปัญญาชนกลุ่มนี้ได้ รับเสรีภาพ และฟื้นฟูสถานะของพวกเขาขึ้นมา

ตามลำดับ

ปัญญาชนในกลุ่มนี้หลายคน บางส่วนได้รับนิรโทษกรรมจากการถูกคุมขังกรณีกบฏบวรเดช เริ่มออกมาเขียนทำหนังสือพิมพ์ และเคลื่อนไหวทางการเมือง หลังสงครามพวกเขาได้รวมตัวกันจนสามารถตั้งพรรคประชาธิปไตย ซึ่งเป็นพรรคฝ่ายค้านรัฐบาลกลุ่มนายปรีดี ที่เข้มแข็งที่สุด (สมาชิกคนสำคัญมีอาทิ คง อภัยวงศ์, ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช) พวกเขาใช้วิธีแสดงตนว่าเป็นผู้นิยมประชาธิปไตย แต่แอบสนับสนุนพวกทหารกลุ่มจารีตนิยมอนุรักษ์นิยม โคนล้มกลุ่มนายปรีดีในปี ๒๔๙๐ หลังจากนั้นปัญญาชนกลุ่มนี้ก็อยู่ในสถานะร่วมมือกับรัฐบาลจอมพลป.ในบางประเด็น (เช่นการต่อต้านกลุ่มนายปรีดี และฝ่ายซ้าย) และคัดค้านในบางประเด็น เพราะต้องการแย่งอำนาจ กับกลุ่มจอมพลป. จนกระทั่งในปลายสมัยจอมพล ป. กลุ่มปัญญาชนจารีตนิยม จึงได้มีท่าทีคัดค้านจอมพลป. และสนับสนุนจอมพลสฤษดิ์ โคนจอมพลป. และปราบปรามปัญญาชนก้าวหน้า ทำให้พวกปัญญาชนจารีตนิยม-กษัตริย์นิยม ได้กลายเป็นกลุ่มปัญญาชนที่โดดเด่นที่สุด ตั้งแต่ปี ๒๕๐๑ เป็นต้นมา

ปัญญาชนกลุ่มจารีตนิยม-กษัตริย์นิยม ได้สร้างประวัติศาสตร์ใหม่ และรื้อฟื้นสร้างความชอบธรรมของแนวความคิดของกลุ่มพวกเขามาตามลำดับ และประสบความสำเร็จมากที่สุดนับตั้งแต่หลังจอมพลสฤษดิ์ขึ้นมามีอำนาจเต็มที่ในปี ๒๕๐๑ บทบาทของคณะราษฎรในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ ถูกลดความสำคัญ และถูกบิดเบือน ฝ่ายระบอบเก่าเช่นรัชการที่ ๗ กลับได้รับการยกย่องเชิดชูว่าเป็นผู้ทรงนำประชาธิปไตยมาให้ประเทศไทย วันชาติซึ่งเคยเป็นวันที่ ๒๔ มิถุนายน วันเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ ถูกเปลี่ยนมาเป็นวันพระราชสมภพของพระมหา

กษัตริย์ ในรัชกาลปัจจุบัน และตัวอย่างที่เห็นชัดมากที่สุดคือ การปล่อยข่าวให้ร้ายโจมตีนายปรีดีพนมยงค์ด้วยวิธีการต่างๆ นานาจนคนจำนวนมากยกเว้นปัญญาชนที่สนใจและรู้เรื่องเบื้องหลังทางการเมือง ยังคงมองนายปรีดี และคณะราษฎรในแง่ลบมาตลอด

การครอบงำทางด้านความคิดอุดมการณ์ของฝ่ายจารีต-กษัตริย์นิยมมีอิทธิพลต่อปัญญาชนรุ่นหลัง ๒๕๐๑ มากแต่ปัญญาชนที่สำคัญ อย่าง ส.ศิวัรักษ์ และชยันต์ สมทวนิช ในช่วงทศวรรษ ๒๕๑๐ ก็เผยแพร่ความคิดในทำนองวิพากษ์คณะราษฎร และเห็นใจแก่ต่างให้ฝ่ายระบอบเก่า เมื่อนักศึกษาปัญญาชนเคลื่อนไหวเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ตอนต้นเดือนตุลาคม ๒๕๑๖ พวกนักศึกษปัญญาชนกลุ่มนั้น ซึ่งส่วนใหญ่เกิดหลังสงครามโลกครั้งที่สองก็ยังได้นำพระราชหัตถเลขาประกาศสละราชสมบัติของรัชการที่ ๗ ที่ตอบได้รัฐบาลหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองว่า “ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใด คณะใด...” มาพิมพ์ที่หน้าปกหนังสือของกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ตุลาคม ๒๕๑๖ แม้พวกเขาอาจจะเลือกหยิบยกข้อความตอนนี้อมาเพื่อต้านพวกเผด็จการทหาร แต่ในการกระทำดังกล่าวก็เป็นการยอมรับและให้เครดิตกับสถาบันเก่าก่อนปี ๒๔๗๕ มากกว่าจะให้เครดิตคณะราษฎร หรือให้เครดิตประชาชนว่าเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยที่แท้จริง

แม้ว่าภายหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ พวกนักศึกษา ปัญญาชนเสรีนิยมก้าวหน้าในยุคนั้นจะเรียนรู้การเมือง และมีความคิดแบบเสรีประชาธิปไตยก้าวหน้า ต่างไปจากปัญญาชนจารีตนิยม-กษัตริย์นิยม เช่นม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช มากขึ้น แต่จริงๆ แล้ว

พวกนักศึกษาปัญญาชนเสรีนิยมก้าวหน้าก็ไม่ได้อำนาจหรือบทบาทเท่าปัญญาชนกลุ่มจารีตนิยม ซึ่งมีบทบาทเด่นที่สุดหลังจากกลุ่มจอมพลถนอม ปรึกษาถูกโค่นไปแล้ว และโดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากที่พวกนักศึกษาเสรีนิยมก้าวหน้าถูกปราบปรามในวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ การที่กลุ่มจารีตนิยมกษัตริย์นิยมกลับมาใช้อำนาจมาตั้งแต่ปี ๒๕๑๙ เป็นต้นมา ก็เพราะว่ากลุ่มทหารแตกแยกไม่มีเอกภาพเหมือนสมัยก่อนปี ๒๕๑๖ และทหารรุ่นหลัง ๒๕๑๕ ซึ่งส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาในประเทศก็เป็นปัญญาชนน้อยลง ขบวนการของปัญญาชนฝ่ายซ้ายก็ล้มเหลวแตกสลายตั้งแต่ปี ๒๕๒๓-๒๔ บทบาทของปัญญาชนกลุ่มจารีตนิยมกษัตริย์จึงยิ่งสูงเด่นที่สุด ตั้งแต่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ถึงปัจจุบัน เมื่อเทียบกับยุค ๒๕๑๕-๒๕๐๑ ซึ่งเป็นยุคที่แนวความคิดจารีตนิยม-กษัตริย์นิยมอยู่ในกระแสต่ำกว่าปัจจุบันมาก

๔. กลุ่มปัญญาชนเสรีนิยม

ปัญญาชนกลุ่มเสรีนิยมซึ่งเติบโตขึ้นตามลำดับตามการขยายตัวของเศรษฐกิจและการศึกษามีบทบาทในลักษณะเป็นข้าราชการ นักวิชาชีพที่ทำงานรับใช้ระบบและเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างค่อยเป็นค่อยไป ภายใต้กรอบของกระแสความคิดหลักของการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยแบบทุนนิยมตะวันตกมากกว่าที่จะท้าทายระบบ หรือเสนอให้มีการปฏิรูปอย่างถึงรากถึงโคน ส่วนใหญ่มีแนวคิดโน้มเอียงไปทางจารีตนิยมมากกว่าความคิดก้าวหน้าแบบราดิคัล เพราะโดยพื้นฐานทางครอบครัว สิ่งแวดล้อม สถาบันการศึกษา การมีโอกาสได้ทำงานที่ค่อนข้างดี มีโอกาสได้เติบโตเป็นชนชั้นกลางและชั้นสูง ทำให้ปัญญาชนส่วนใหญ่เห็นด้วยกับแนวนโยบายของรัฐและชนชั้นสูง และอยากรักษาสถานภาพที่เป็นอยู่มากกว่าที่จะอยากเปลี่ยนแปลง

มีปัญญาชนเสรีนิยมส่วนหนึ่ง ซึ่งเป็นส่วน

น้อยที่พัฒนาความคิดไปในทางเสรีนิยมก้าวหน้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงที่สังคมเกิดวิกฤตการณ์มี ปัญหาและความขัดแย้งที่สะสมมาก แต่ไม่มีทางออก เช่น ก่อนเกิดเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ และหลังจากนั้นจนถึงปี ๒๕๒๓ ทำให้ปัญญาชนรับรู้ปัญหาและขบคิดเรื่องปัญหาต่างๆอย่างเข้มข้น แต่หลังจากขบวนการและความคิดก้าวหน้าแบบสังคมนิยมถูกปราบปรามในปี ๒๕๑๙ ตามมาด้วยความขัดแย้งในขบวนการปฏิวัติได้ดิน จนเกิดความแตกแยก ปัญญาชนถอนตัวไปอีก ๓-๔ ปีต่อมา และการที่ฝ่ายชนชั้นสูงผู้ซึ่งเคยหัวเก่าจารีตนิยม ได้เรียนรู้ที่จะปรับตัวให้มีลักษณะเสรีนิยมมากขึ้น ทำให้ปัญญาชนเสรีนิยมแบบก้าวหน้าลดความก้าวหน้าลง ประนีประนอมกับฝ่ายรักษาสถานภาพเดิมและฝ่ายที่ต้องการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยแบบทุนนิยมมากขึ้น

อย่างไรก็ตามเนื่องจากการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมที่ผ่านมาจนถึงในปัจจุบัน ได้สร้างปัญหาการกระจายที่ไม่สมดุล ไม่เป็นธรรม ปัญหาการทำลายทรัพยากร และสภาพแวดล้อม ปัญหาการเอารัดเอาเปรียบ และปัญหาสังคมด้านต่างๆ มากมาย ทำให้ปัญญาชนเสรีนิยม ซึ่งเติบโตในด้านปริมาณมากขึ้น มองเห็นความจำเป็นของการปฏิรูปทางเศรษฐกิจสังคมมากขึ้นเช่นกัน โดยเฉพาะในหมู่อจารย์มหาวิทยาลัย นักวิชาการทั้งภาครัฐและภาคเอกชน สื่อมวลชน นักพัฒนาและนักธุรกิจภาคเอกชน การคัดค้านรัฐบาลชาวจัดในปี ๒๕๑๙-๒๐ และผลักดันให้เกิดรัฐบาลที่ประนีประนอมไม่ขวามมาก ในช่วง ๒๕๒๐-๒๕๓๕ และการต่อต้านรัฐบาลทหารในเดือนพฤษภาคม ๒๕๓๕ นี้ก็เป็นผลงานของปัญญาชนกลุ่มนี้อยู่มาก

ความขัดแย้งทางกระแสความคิดระหว่างปัญญาชน ชนชั้นนำกลุ่มต่างๆ ในไทยในปัจจุบันไม่ใช่ความคิดระหว่างฝ่ายสมบูรณาญาสิทธิราชย์กับฝ่ายประชาธิปไตย แบบชัดเจนเหมือนในสมัย

หลัง ๒๔๗๕ หรือระหว่างฝ่ายขวากับฝ่ายซ้าย ในสมัยหลังจอมพลป. เป็นต้นมา ถึงราวปี ๒๕๒๒-๒๕๒๓ หากเป็นความแตกต่างระหว่างแนวคิดของปัญญาชนฝ่ายคอนไปทางจารีตนิยม กับฝ่ายที่คอนไปทางเสรีนิยมเชิงปฏิรูปมากกว่า การขัดแย้งและการปะทะกันในเดือนพฤษภาคม ๒๕๓๕ ก็เป็นส่วนหนึ่งของความขัดแย้งดังกล่าวที่จบลงด้วยการประนีประนอมคอนไปทางเสรีนิยม แต่ความขัดแย้งระหว่างฝ่ายหัวเก่าอำนาจนิยมกับฝ่ายหัวใหม่เสรีนิยมก็ยังมีอยู่ รวมทั้งมีความแตกต่างในระหว่างปัญญาชนเสรีนิยมกลุ่มต่างๆ มากด้วย

สรุป

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทยตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ มาจนถึงปัจจุบันโดยเฉพาะทางด้านกระแสความคิด ดูเป็นไปอย่างเชื่องช้า เมื่อเทียบกับการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจและสังคมบางอย่างมีลักษณะถอยหลังเข้าคลอง การที่ระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภายังไม่ค่อยมั่นคง สมาชิกสภาผู้แทนและคณะรัฐบาลยังไม่ค่อยมีคุณภาพ ทหารและสถาบันอำนาจดั้งเดิม ยังมีอำนาจเหนือระบบรัฐสภา ทำให้ปัญญาชนเสรีนิยมส่วนใหญ่รู้สึกเหมือนกับว่าแทบไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญเกิดขึ้นแต่อย่างใด บางคนก็มองถึงขนาดเป็นการย่ำเท้าอยู่กับที่

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนก็ยังมีความเห็นว่ามีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเกิดขึ้นมากพอสมควรในรอบ ๖๐ ปีที่ผ่านมา การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวแม้จะมีลักษณะขึ้นๆ ลงๆ แบบที่อาจจะเรียกได้ว่า บางช่วงกระแสความคิดประชาธิปไตยพุ่งสูง บางช่วงกระแสต่ำ แต่ก็ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงแบบวัฏจักรซ้ำซาก นั่นก็คือแม้แต่ในช่วงกระแสประชาธิปไตยที่ต่ำที่สุด ก็ไม่ได้หมายความว่าชีวิตการเมืองทุกด้าน จะต่ำไปกว่าในสมัยสมบูรณา-

ญาสิทธิราชย์ก่อนที่จะมีการยึดอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕

สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างสำคัญจากเมื่อกึ่งศตวรรษที่แล้วคือ มีชนชั้นกลาง มีปัญญาชน มีคนงานและชนวนาชาวไรที่มีการศึกษา และมีความตื่นตัวทางการเมือง หรืออย่างน้อยก็มีความตื่นตัวทางเศรษฐกิจสังคมมากขึ้น ประชาชนรู้จักรวมกลุ่มและสร้างอำนาจต่อรองมากขึ้น และแนวคิดประชาธิปไตยแบบรัฐสภาก็ได้เป็นแนวคิดที่เป็นที่ยอมรับในหมู่คนจำนวนมากขึ้น รวมทั้งในหมู่ชนชั้นสูงและชนชั้นกลาง อย่างน้อยก็ในฐานะที่เป็นระบบแห่งการจัดสรรอำนาจและผลประโยชน์ที่ดีที่สุดในภาวะที่มีกลุ่มอำนาจและกลุ่มผลประโยชน์หลากหลายขึ้นในปัจจุบัน แม้จะยังมีกลุ่มพวกหัวเก่าอำนาจนิยมที่ขวางโลก เช่น ในเหตุการณ์ปราบประชาชนเดือนพฤษภาคม ๒๕๓๕ แต่พวกเขาก็ไม่สามารถยื่นขวางกระแสประชาธิปไตยได้นานนัก

ดังนั้นประวัติศาสตร์จึงคงไม่หวนกลับไปสู่ระบอบเก่า ความคิดเก่า ไม่ว่าจะเป็สมบูรณาญาสิทธิราชย์ หรืออำนาจนิยมโดยทหารแบบดั้งเดิมอีกแล้ว สิ่งที่กำลังเกิดขึ้นซึ่งส่วนหนึ่งเป็นไปตามกระแสของการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก คือการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยแบบทุนนิยม ซึ่งรวมทั้งการพัฒนาาระบบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาเหมือนกับในประเทศทุนนิยมอื่นๆ ด้วย แม้จะมีความเป็นไปได้ที่อาจจะเกิดความไม่ลงตัวในการจัดสรรปันส่วนอำนาจและผลประโยชน์ภายใต้ระบบรัฐสภา จนอาจนำไปสู่การรวบอำนาจของกลุ่มอำนาจบางกลุ่มในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง แต่กลุ่มที่ขึ้นมาใหม่ก็ต้องประนีประนอมให้เข้ากับกรอบของการพัฒนาแบบทุนนิยมสมัยใหม่อยู่ดี เพราะเศรษฐกิจไทยได้กลายเป็นเศรษฐกิจแบบเปิดที่ต้องพึ่งพา และเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจโลกอย่างไม่มีทางถอนตัวออกได้แล้ว การจะอยู่